

Stockholm 20 juni 2022

Region Dalarna
Kultur och bildning
Box 71, 791 29 Falun
kultur@ltdalarna.se

KLYS remissyttrande över Region Dalarnas kultur- och bildningsplan för perioden 2023-2026 (Dnr: KBN 2022/34)

KLYS har tagit del av Region Dalarnas remissversion av regional kulturplan för perioden 2023-2026 (dnr: KBN 2022/34), och vill för de yrkesverksamma kulturskaparnas räkning härmed lämna följande synpunkter. Flera avsnitt i yttrandet avslutas med sammanfattande punktlistor med KLYS förslag till korrigeringar eller kompletteringar.

1 Inledning

KLYS – Konstnärliga och Litterära Yrkesutövares Samarbetsnämnd – utgör en samlad röst för Sveriges kulturskapare i kulturpolitiska frågor och företräder via sina 14 medlemsorganisationer nästan 30 000 yrkesverksamma kulturskapare i Sverige. Dessa arbetar som bl a författare, dramatiker, journalister, bildkonstnärer, musiker, kompositörer, tonsättare, regissörer, skådespelare, filmare och dansare. Organisationerna samarbetar inom KLYS i frågor som rör kulturskapares villkor, t ex konstnärspolitik, upphovsrätt, arbetsmarknad, trygghetssystem och yttrandefrihet.

En av KLYS viktigaste frågor, som även gäller i arbetet med regionala kulturplaner och kultursamverkansmodellen, är att principen om armlängds avstånd används och värnas. Denna princip har skapats för att konsten ska kunna stå fri från politiska viljor och är av yttersta vikt för att konstnärlig frihet ska kunna upprätthållas och att demokratiska samtal ska kunna ske i samhället. Enligt principen ska konstnärliga och kvalitativa bedömningar inte göras av den politiska sfären utan av sakkunniga ämnesexperter, yrkesverksamma kulturskapare och konstnärliga ledare, t ex i särskilda referensgrupper. KLYS bevakar också bl a hur konstnärlig kvalitet och utveckling får utrymme, hur mångfalden inom kulturen främjas samt balansen mellan kultur- och aspektpolitik av olika slag.

KLYS vill påminna Region Dalarna om att det i regeringens konstnärspolitiska utredning som presenterades våren 2018 konstateras att "förutsättningarna för konstnärer att etablera sig och verka i landets regioner behöver förbättras"¹ – något som fortfarande år 2022 är aktuellt att beakta, inte minst mot bakgrund av pandemin. Vi vill i sammanhanget också hänvisa till KLYS yttrande² över den statliga återstartsutredningen³, samt till KLYS valprogram⁴, där KLYS anger sina prioriteringar för ett starkt kulturliv efter pandemin.

KLYS – EN SAMLAD RÖST FÖR SVERIGES KULTURSKAPARE

Sveriges Författarförbund, Dramatikerförbundet, Svenska Journalistförbundet, Läromedelsförfattarna, Konstnärernas Riksorganisation, Svenska Tecknare, Svenska Fotografers Förbund, Föreningen Svenska Tonsättare, SKAP, Federationen Svenska Musiker, Fackförbundet Scen & Film, Sveriges Scenkonstregissörer, Oberoende Filmars Förbund, Unionen- fackklubben vid SR, SVT och UR

Alströmergatan 12, 7 tr, 112 47 Stockholm • klys@klys.se • www.klys.se

¹ *Konstnär – oavsett villkor?*, SOU 2018:23, sid 406

² <https://klys.se/wp-content/uploads/2022/02/KLYS-yttrande-over-Aterstartsutredningen-SOU-2021-77.pdf>

³ Från kris till kraft; SOU 2021:77

⁴ https://klys.se/wp-content/uploads/2022/02/2202_KLYS_Valprogram2022_A4_final-2.pdf

2 Övergripande synpunkter

Generellt finner KLYS att Region Dalarna presenterar en tydligt skriven och till flera delar ambitiös kultur- och bildningsplan för perioden 2023-2026. Det är både en kulturplan och en bildningsplan där man betonar betydelsen av folkbildning och därmed vikten av kulturutövande på flera nivåer, på professionella scener, inom föreningslivet på en mer amatörmässig nivå samt inom utbildningsväsendet.

Ambitionsnivån är hög; bl a välkomnar vi att regionen ger relativt stort utrymme i planen för utförliga beskrivningar av utvecklingsarbetet inom de olika verksamhets-/konstområdena. Emellertid saknar vi mer redogörelser för *hur* det är tänkt att nå upp till de övergripande mål och prioriteringar som nämns. Även om en flerårig plan kompletteras med årliga handlingsplaner kunde just flerårsplanen säga mer. Jämfört med nuvarande kulturplan har formuleringarna i de sammanfattande "Region Dalarna vill" blivit både fler och mer stringenta. Det tror vi är av godo för genomförandet av planen.

Flera aktörer är inblandade i tillblivelsen av planen, som är framtagen i samverkan med Dalarnas kommuner, professionella kulturskapare och civilsamhället. Vi kan utläsa att flera kulturaktörer (bl a Film i Dalarna AB och Dalateatern) har varit delaktiga i samtalen enligt samverkansmodellen och även länets fria professionella kulturskapare, bl a via regionens kulturskaparråd.

Vi välkomnar att regionen lyfter fram och följer rekommendationer från KLYS, och sedan några år har ett samråd för kulturskapare i det fria kulturlivet, där representanter från de fyra konstområdena ord, ton, bild/form och scen/film träffas för att diskutera hur förutsättningarna för att bo och verka i Dalarna kan förbättras.

Konstområdena i planen

Vid sidan av de konst- och kulturområden som nämns i samverkansmodellens förordning brukar många regioners kulturplaner idag även lyfta fram bl a *cirkus*, *dramatik*, *foto*, *spelkultur* och *dataspel*.

Vi välkomnar att *cirkus/nycirkus* nämns i planen, liksom att *spelkultur* har ett eget avsnitt som verksamhetsområde. Däremot saknar vi konstområdena *dramatik* och *foto* i denna plan. Har regionen inga planer på att arbeta med dessa inom ramen för sitt kulturutvecklingsarbete under planperioden?

KLYS kommentarer och förslag:

- En tydligt och ambitiöst formulerad kulturplan som dock delvis framstår som aningen kortfattad.
- Vi saknar i planen mer om HUR ambitionerna ska genomföras.
- Konstområdena *dramatik* och *foto* bör nämnas i planen, om regionen avser arbeta med dem.

3 Begrepp och definitioner

Begreppet kulturskapare

KLYS välkomnar att Region Dalarna i sin kulturplan genomgående använder kulturskaparbegreppet korrekt. Begreppsligt sett framstår planen över lag som väl genomarbetad. Generellt förespråkar KLYS att regionerna i sina kulturplaner har en konsekvent användning av begreppet **professionell** (eller **yrkesverksam**) **kulturskapare** för att beteckna konstnärligt yrkesverksamma inom alla konstområden; såväl fritt verksamma, som institutionsanställda och sådana som kombinerar dessa verksamhetsformer.

Begreppet konstnär

KLYS förespråkar, liksom Konstnärsnämnden, att begreppet **konstnär** – när det används – betecknar verksamma inom *alla* konstområden, och inte endast *bild- och formkonstnär*. I Dalarnas kulturplan används konstnärsbegreppet i stort sett helt konsekvent, förutom något enstaka undantag, så som på sidan 28 där ”konstnärer” syftar på bildkonstnärer.

Kulturell mångfald

På sidan 10 i avsnittet ”Barn och unga” påpekas att: ”Barn och unga är ingen homogen grupp och därför ska prioriteringarna på området präglas av en mångfald av konstnärliga uttryck och möjligheter.” KLYS saknar dock i planen några konstområdesövergripande skrivningar om på vilket sätt regionen generellt sett avser att främja *kulturell mångfald*, dvs. en bredd av konst- och kulturuttryck gällande det regionala kulturlivets utbud, distribution och produktionsmöjligheter för konstnärligt yrkesverksamma inom alla konstområden. Något som borde kunna nämnas i planen är om och hur Dalarna på regional nivå implementerar *Unescos mångfaldskonvention*⁵ från 2005.

Kulturens egenvärde, konstnärlig kvalitet, konstnärlig frihet och yttrandefrihet

KLYS överraskas över att det konstnärspolitiskt viktiga begreppet *kulturens egenvärde* inte finns med i Dalarnas kulturplan. Det vore värdefullt för denna kulturplan om den kompletterades med en förklaring av begreppet och hur regionen definierar och ser på kulturens och konstens egenvärde i relation till instrumentella perspektiv och mål för kulturpolitiken i Dalarna.

Konstnärlig frihet och *konstnärlig kvalitet* lyfts fram på några ställen i planen, dock utan några utvecklande resonemang kring begreppen innebörder i sak från regionens sida. I avsnittet ”Professionella kulturskapare” (s. 15-16) framhålls att: ”Region Dalarna ska verka för konstnärlig frihet, kreativa processer och konstnärliga kvaliteter.”

Förutom i avsnittet om arkiv saknas skrivningar om begreppet *yttrandefrihet* i denna plan. Se vidare i avsnitt 5 nedan.

KLYS kommentarer och förslag:

- Planen framstår som begreppsligt väl genomarbetad, med några få undantag gällande bl a begreppen *konstnär* och *konst*, vilka används i både bred och specifik betydelse.
- Utveckla gärna konstområdesövergripande skrivningar om att främja *kulturell mångfald*.
- Vi saknar skrivningar i planen om *kulturens och konstens egenvärde*.
- Bra hur *konstnärlig frihet* betonas, men vi saknar skrivningar om *yttrandefrihet* i planen.
- *Konstnärlig kvalitet* påpekas kopplat till konstnärlig frihet, men förklarande resonemang saknas.

⁵ <http://u4614432.fsdata.se/wp-content/uploads/2013/09/Unescos-konvention-om-skydd-f%C3%B6r-och-fr%C3%A4mjande-av-m%C3%A5ngfalden-av-kulturyttringar.pdf>

4 Samråd med professionella kulturskapare

KLYS välkomnar att regionen följer rekommendationer från oss och sedan några år har ett konstområdesövergripande samråd för kulturskapare i det fria kulturlivet, där representanter från de fyra konstområdena ord, ton, bild/form och scen/film träffas för att diskutera hur förutsättningarna för att bo och verka i Dalarna kan förbättras.

KLYS och KLYS medlemsorganisation Svenska Fotografers Förbund (SFF) vill hoppas och tro att yrkesgruppen fotografer räknas in aktivt vad gäller regionens dialoger och samråd. Om det inte redan har gjorts vill vi uppmuntra Region Dalarna att ta in en yrkesfotograf i något av de dialogföreläsningar som finns med det professionella kulturlivet. Det skulle vara ett lämpligt första steg för att öka kunskapen om fotografi och förståelsen för behoven bland fotografer inom Region Dalarnas professionella kulturliv. SFF hjälper gärna till med förslag på namn och kontakter. Se vidare i avsnitt 7.3 nedan.

Några generella informationspunkter om KLYS syn på regionala samråd med kulturskapare

- KLYS förespråkar en **konstområdesövergripande** dialoggrupp för att involvera professionella kulturskapare från alla konstområden i en samlad och samstämmig löpande dialog runt kulturplanens framtagande, genomförande och uppföljning.
- KLYS betonar vikten av att en representant för ett konstområde ska vara erkänt **yrkesverksam** och **medlem i någon av KLYS medlemsorganisationer** – något som borgar för professionalism och insyn i kultur- och konstnärspolitiska strukturer, både nationellt och regionalt, inom respektive konstområde. Läs mer i *KLYS samrådsguide* med rekommendationer för samrådsarbetet i regionerna. Se länk nedan⁶.
- **Samrådets deltagare ska arvoderas för varje möte** enligt särskilda arvodesrekommendationer som KLYS har tagit fram i samarbete med KLYS medlemsorganisationer. Se KLYS broschyr *Att ta betalt*⁷.
- **Det är viktigt att samrådet omfattar och representerar både kulturskapare från det s k fria kulturlivet och anställda vid kulturinstitutioner i regionen.** Om möjligt även sådana som kombinerar dessa verksamhetsformer. Det är olyckligt om de institutionsanställda kulturskaparnas synpunkter inte skulle komma fram på grund av obalans i representationen i kulturskapardialogerna, dvs. om vissa kulturskapare i regionen får egen direktrepresentation och dialog, medan institutionsanställda, oavsett anställningsform, kanske bara representeras kollektivt via någon person på ledningsnivå. KLYS vill påminna om vikten av att regionen beaktar denna problematik och **agerar för att lyfta samtliga professionellt verkssamma kulturskapares röster och perspektiv i regionen**, oavsett anställnings-/verksamhetsform/institutionskoppling.

KLYS kommentarer och förslag:

- KLYS värdesätter att regionen har ett konstområdesövergripande samråd med kulturskapare.
- KLYS föreslår att regionen tar in en yrkesfotograf i kulturskaparsamrådet.
- Representanter i kulturskaparrådet bör vara medlemmar i KLYS-organisationer.
- Arvodet för mötesdeltagare i samråd bör följa KLYS arvodesrekommendationers nivå.
- Ta hjälp av *KLYS samrådsguide*, eller kontakta KLYS kansli vid behov av stöd och råd i dialogarbetet med regionens professionella kulturliv.

⁶ http://www.klys.se/wp-content/uploads/2015/11/KLYS_broschyr_samradsguide_2017.pdf

⁷ <http://www.klys.se/wp-content/uploads/2015/11/Att-ta-betalt-2019.pdf>

5 Kulturplanens kulturpolitiska utgångspunkter

Planen är välstrukturerad och tydlig gällande Dalarnas regionala mål och strategier och som läsare blir man i avsnittet "Det strategiska ramverket" väl insatt i vilka delar av organisationen som har ansvar för vilka olika ansvarsområden och dess uppföljning.

De övergripande regionala kulturpolitiska målen är ambitiösa; regionen vill främja allas möjlighet till kulturupplevelser, bildning och till att utveckla sina skapande förmågor. Man vill även bevara ett levande kulturarv samt främja konstnärlig förnyelse, utveckla den interkommunala samverkan samt stärka ett internationellt och interregionalt utbyte samt samverkan.

I planen betonas även den nyckelroll förvaltningen för kultur och bildning har för arbetet att nå upp till målen i Agenda 2030. Genomgående ser KLYS i planen en medvetenhet om betydelsen av att stärka infrastrukturen, dvs. flera led inom kultursektorn; kulturutövarnas förutsättningar som t ex finansiering (sökbara bidrag), replokal och scener, distributionsnät, mötes- och visningsplatser, samverkan samt utbildning inom de olika yrkesdisciplinerna. Vi vill dock påpeka att skrivningar som tar upp produktionslokaler, så som tillverkningslokaler och ateljéer, kommer lite i skymundan rent konkret i planen. I detta avseende bör en del skrivningar kompletteras i saken, eller förtydligas genom konkretion.

Regionens kommuner

KLYS välkomnar hur tydligt och utförligt Region Dalarna i sin kulturplan lyfter fram samverkan med kommunerna inom kulturutvecklingen i regionen. Vi vill påminna om komplexiteten med små och stora kommuner med olika politiska styren och verksamhetsuppdelning. Detta är ett förhållande som kan vara problematiskt för utvecklingsarbetet på sikt. Hur ska regionen stimulera en eventuellt mindre ambitiös kommun så att kulturplanen förverkligas likvärdigt för samtliga medborgare i regionens alla kommuner?

Kulturens egenvärde, principen om armlängds avstånd, konstnärlig frihet

KLYS överraskas över att det konstnärspolitiskt viktiga begreppet *kulturens egenvärde* inte finns med i Dalarnas kulturplan. Det vore värdefullt för denna kulturplan om den kompletterades med en förklaring av begreppet och hur regionen definierar och ser på kulturens och konstens egenvärde i relation till instrumentella perspektiv och mål för kulturpolitiken i Dalarna.

Konstnärlig frihet lyfts fram på några ställen i planen, dock utan några utvecklande resonemang. I avsnittet "Professionella kulturskapare" (s. 15-16) framhålls det att: "Region Dalarna ska verka för konstnärlig frihet, kreativa processer och konstnärliga kvaliteter."

Som "viljeambition" är en av regionens punkter att under planperioden: "stärka förutsättningar för konstnärlig frihet".

KOMMENTAR: Stärkas hur? Detta är en ambitiös men abstrakt punkt som borde utvecklas mer i planen.

Det är demokratiskt betydelsefullt att regionen i planen understryker vikten av *principen om armlängds avstånd*, men nog kunde denna övergripande sett så viktiga princip lyftas fram tydligare i ett eget avsnitt med egen rubrik. Det vore också önskvärt med ett förtydligande av hur regionen ser på förvaltningsnivåns arbete kopplat till denna princip. KLYS ser helst att det finns strukturer för att se till så att även tjänstepersoner, vid sidan av politiker, hålls utanför detaljstyrning av verksamhetsinnehåll i kulturlivet. Detta går i linje med vad Myndigheten för Kulturanalys skriver i sin rapport från 2021 när det gäller rekommendationer om konstnärlig frihet och att på regional och kommunal nivå i större utsträckning använda sig av externa sakkunniga på kulturområdet i bedömningsprocesser för vilken konst som ska få stöd.⁸

⁸ Så fri är konsten - Den kulturpolitiska styrningens påverkan på den konstnärliga friheten, MYKA, Rapport 2021:1, s 17, 235-236; den tredje rekommendationspunkten

KLYS vill påtala det att det utifrån kulturplaners många samhällsmål finns utmaningar för *principen om armlängds avstånd*, och tveksamheter kring om principen verkligen kan följas i alla avseenden när det på flera ställen i kulturplanen påpekas att kulturen kan eller bör bidra till exempelvis hållbarhetsmål och hälsofrämjande arbete. Frågan är på vilket konkret vis som detta ska genomsyra utvecklingen av olika kulturaktörers verksamheter? KLYS ser här risker för att styrning av verksamhetsinnehållet i olika grad kan uppstå, och alltså något som knappast kan vara förenligt med *principen om armlängds avstånd*.

Det vore alltså önskvärt om regionen i planen tydliggör hur fri konst och kultur relaterar till instrumentella aspekter i den regionala kulturpolitiken i Dalarna. Hur avser regionen att arbeta under planperioden för att upprätthålla kulturens egenvärde och kvalitet bl a i det politikområdesövergripande utvecklingsarbetet med bl a kulturella och kreativa näringar? (Mer om KKN i avsnitt 6 nedan.)

Konstnärlig kvalitet

Begreppet *konstnärlig kvalitet* nämns bara några få gånger i denna kulturplan. I stort sett påpekas det enbart i avsnittet "Professionella kulturskapare", dock mest i förbigående. På sidan 16 under "Utvecklingsmöjligheter" sägs att *konstnärlig frihet* bl a är avhängigt hur "den konst och kultur som produceras i samhället så långt som möjligt ska [...] värderas utifrån sina konstnärliga kvaliteter."

Kvalitet konkret kopplat till kulturskapande lyfts bara fram i avsnitten om litteratur, hemslöjd och musik. KLYS vill understryka vikten av att regionen i sin kulturplan är konsekvent om *kvalitet* inom alla konstområden, inte bara inom vissa, och att ordet inte bara blir ett i planen välklingande ord i skrift, utan att det ges konkret innebörd i kulturutvecklingsarbetet i realiteten.

Självfallet bör det understrykas att det inte är regionens uppgift att definiera och specifikt beskriva vad konstnärlig kvalitet är, utan något som inom ramen för *armlängds avståndsprincipen* referensgrupper och externa sakkunniga ska hjälpa till att orientera kring. Vi efterlyser dock mer om vad regionen lägger in i kvalitetsbegreppet än vad som nu görs aningen sporadiskt i planen.

Mångfalds- och jämställdhetsfrågor

KLYS välkomnar att Region Dalarna i sin kulturplan är tydlig med att redogöra för utvecklingsfrågor kring inkludering, mångfald, funktionshinder och jämställdhet. Utveckla gärna skrivningar med eventuella fler kopplingar mellan dessa strukturfrågor och kulturlivet/de olika konstområdena när det gäller hur regionen under planperioden och löpande avser att utveckla arbetet med konstnärliga sakfrågor. Hanteringen av mångfalds- och jämställdhetsfrågor är viktig och komplex, och regionen bör förslagsvis låta någon med god kompetens inom området se över planens skrivningar, om inte detta har gjorts.

KLYS kommentarer och förslag:

- KLYS välkomnar att *principen om armlängds avstånd* poängteras, men vi saknar resonemang i planen om *kulturens egenvärde*, och vi ser risker för att principen inte kan följas om t ex hållbarhetsmål skulle påverka kulturverksamhetens och konstnärligt innehåll.
- Bra ambition om att stärka *konstnärlig frihet*. Men HUR är det tänkt att göras? Utveckla.
- Bra skrivet om kommunal samverkan i planen. Hur avser regionen se till att likvärdighet i kulturen ska upprätthållas mellan alla regionens kommuner under hela planperioden?
- Skrivningar om synen på kvalitetsbegreppet bör utvecklas i planen, gärna under egen rubrik.
- Bra skrivningar om inkluderings, mångfalds- och jämställdhetsfrågor i kulturlivet. Utveckla gärna mer kopplat till utvecklingsarbetet inom vart och ett av konstområdena.

6 Kulturskapers villkor och regional konstnärspolitik

Utan goda villkor för kulturskapare kan de inte vara den dynamiska, utmanande och obundna kraften enligt självständighetsmålet i de kulturpolitiska målen, vilket i sin tur påverkar medborgarnas möjligheter att ta del av konst, och den konstnärliga kvalitet som är tänkt att prägla samhällets utveckling.

Avsnittet "Professionella kulturskapare" – kulturskapers ekonomiska villkor

KLYS välkomnar att Region Dalarna lyfter de professionella kulturskaparna under en egen rubrik i kulturplanen. Dock har vi noterat att en del centrala villkorsfrågor inte finns med, vilket bör åtgärdas till slutversionen. Även om det i avsnittet "Professionella kulturskapare" (s. 15-16) finns föredömliga skrivningar om yrkesvillkor när det gäller avtal och ersättningar till kulturskapare finner KLYS några anmärkningsvärda brister i det att planen helt saknar skrivningar om regionens syn på upphovsrättsliga frågor och upphovspersoners och utövande konstnärers förutsättningar i kulturlivet. Se vidare vad vi skriver om digitalisering och upphovsrätt nedan.

Det bör i texten också införas skrivningar om att ersättningar och arvoden ska följa gällande kollektiv- och ramavtalsnivåer, samt att det ska gälla även om den som beställer arbetet inte omfattas av dessa. Vi vill påminna om att regionen alltid i sin egen anslagsgivning till professionella kulturaktörer bör beakta såväl kollektiv- och ramavtal, som arvodesrekommendationer och upphovsrätt. KLYS finner det också önskvärt att regionen i sin kulturplan formulerar vilka ekonomiska ambitioner man har för att uppnå detta.

Positivt är att regionen i avsnittet "Professionella kulturskapare" (s. 15-16) tar upp behovet av en god kulturell infrastruktur med scener, gallerier, biografsalonger och konsertlokaler samt möjligheten för konsten att även finnas på oväntade arenor och i nya format.

När det kommer till finansiering av kulturprojekt delar Region Dalarna årligen ut verksamhets- och projektstöd samt kulturpris och kulturstipendier. Man ger turnéstöd och subventioner som underlättar fria grupper turnerande med offentlig-, barn- och ungaföreställningar. Inom skapande skola-satsningen möter barn och unga i Dalarnas grundskolor professionell konst och kultur. Region Dalarna vill bistå kommunerna med samordning och planering av projekt inom skapande skola med professionella kulturskapare. KLYS ser många bra ambitioner här.

Under rubriken "Utvecklingsmöjligheter" (sid 16) konstateras det att Region Dalarna i nuläget inte har något särskilt verksamhetsstöd för det fria kulturlivet; t ex till frilansande skådespelare i fria teatergrupper eller dansare i danskompanier. KLYS välkomnar att regionen därför har satt upp som ett mål att utreda möjligheten för fleråriga stöd till fria grupper.

Risken finns dock alltid att ambitioner gällande stärkta villkor för kulturskapare blir allt för allmänt hållna och därför kan kvarstå som regionala viljeinriktningar under hela planperioden, snarare än konkreta insatser i praktiken inom respektive verksamhetsområde.

KOMMENTAR: KLYS vill gärna löpande under planperioden få möjlighet att följa och ta del av hur den fleråriga kulturplanens årliga handlingsplaner som relaterar till professionell kultur i Dalarna tas fram och realiseras, exempelvis via remittering innan färdig version.

Kulturskapares arbetsmiljö

Ingen yrkesverksam kulturskapare ska gå sönder på jobbet. Många gånger är kulturskapare anlitade eller inhyrda för att genomföra ett specifikt arbete eller finnas på en viss plats vid ett visst tillfälle i den offentligt arrangerade kulturen. Då är det viktigt att de har en trygg arbetsmiljö. Hos t ex scenarbetare på konserter och musikturnéer är det inte ovanligt med bristfälliga loger, arbetstider, och mycket annat. För denna sak är det viktigt att Region Dalarna i sin kulturplan uppmärksammar att även regionalt anlitade kulturskapare på alla nivåer i kulturverksamheter har rätt till en god arbetsmiljö. I anslutning till skrivningar om att stärka förutsättningar för konstnärlig frihet (s. 16) kunde regionen lyfta problematiken med ett ökat hot och hat mot kulturskapare, och om det finns konkreta förslag på åtgärder från regionens sida.

Kompetensutveckling för kulturskapare

På några ställen i kulturplanen talas det om kompetensutveckling och fortbildningsinsatser, men det blir sporadiskt i planen som helhet, och förutom inom filmområdet nästan inget specifikt om just kompetensutveckling för yrkesverksamma kulturskapare. Dalarnas kulturplan kunde tjäna på att förse med en samlad redogörelse för regionens kompetensutvecklingsfrågor gällande de yrkesverksamma kulturskaparna i regionen inom alla konstområden. Detta skulle kunna göras med rubriken "Kompetensutveckling".

Gränsdragningar mellan professionellt och ideellt kulturskapande

Det finns delar av det regionala kulturlivet där det kan vara komplext att hantera gränsdragningar mellan ideellt respektive professionellt kulturskapande samt amatörkultur. Se vad vi skriver nedan i scenkonstavnittet om arrangörer.

En i KLYS ögon ytterst relevant fråga att ställa sig är hur gränsen mellan professionella och amatörer kan upprätthållas på sikt, eller i vilken grad regionen i sin kulturpolitik eftersträvar tydliga gränsdragningar mellan professionellt verksamma och de ideella samt amatörer, bl a när det kommer till arrangörsleden i den regionala kulturen. Liksom regeringens konstnärspolitiska utredning från 2018 betonar, menar KLYS att professionella kulturskapare med erfarenheter och kunskaper från sina yrken har avgörande betydelse för konst- och kulturlivets utveckling i en region, inte minst i lokalsamhällena. Professionell konst och kultur är ofta utgångspunkt och förebild för amatörverksamheter och ideella krafter och initiativ. De yrkesverksamma kan fungera som draglok, katalysatorer och utbildare i föreningslivet och för medborgarna över lag i kulturlivet.

KLYS ser långsiktigt en generell fara i landets regioner att ett motsatsförhållande kan uppstå mellan ideellt driven och professionell kultur, och att ekonomiska hänseenden tenderar att styra den regionala politiken mot kostnadseffektiva lösningar, där föreningsverksamhet och ideell kultur ibland stimuleras mer än professionell kulturutveckling. Risken tror vi är störst i gles- och landsbygd där det ofta finns mindre resurser till professionell kulturell infrastruktur och kompetens.

Kartläggning av kulturskaparna och deras förutsättningar

KLYS ser gärna att regioner kartlägger förutsättningarna för att vara yrkesverksam kulturskapare i sin region. Inom konstområden där detta inte redan gjorts rekommenderar KLYS att det görs en översikt över vilka kulturskapare som är yrkesverksamma, och vilka som är knutna till de olika kulturinstitutionerna, samt under vilka villkor de utför sina uppdrag och anställningar. En sådan kartläggning bör vara ett levande dokument att återkommande uppdatera för att skapa en god grund för en välförankrad och utvecklad regional konstnärspolitik under planperioden, som inger förtroende hos alla inblandade parter. En löpande regional kartläggning kan med fördel ta sin utgångspunkt i

regeringens konstnärspolitiska utredning från 2018 samt i regeringens konstnärspolitiska skrivelse från 2021⁹ och den s k återstartsutredningen¹⁰.

Konstnärlig residensverksamhet

KLYS välkomnar att utveckling av residensverksamhet nämns i avsnitten om teater, dans samt bild och form, men i övrigt i Dalarnas kulturplan saknas det helt skrivningar om konstnärlig residensverksamhet inom film, litteratur, musik etc. Även om konkretion om residensverksamhet eventuellt kommer att göras i årliga aktivitetsplaner tycker vi att en flerårig kulturplan övergripande borde nämna residensverksamhet och informera om hur regionen i stora drag avser att utveckla olika sorters residens. Eller är det så att Region Dalarna inte har några planer för konstnärsresidens utöver inom de konstområden som nämns?

Ett konstnärsresidens sätter regionen på kartan; lockar dit intressanta namn, och i förlängningen kan yrkesverksamma kulturskapare få upp ögonen för lokala berättelser och perspektiv att förmedla till omvärlden. Ofta kan publika framträdanden kopplas till residenset som ett sätt att ge tillbaka. Egna regionalt eller interregionalt organiserade residens behöver inte alltid vara särskilt kostsamma eller svåra att arrangera.

Kulturella och kreativa näringar (KKN)

Först vill vi påpeka att det vedertagna begreppet för KKN är "kulturella och kreativa näringar" och inte så som det i planen genomgående skrivs: "kreativa och kulturella näringar". En petitess kanske med ordningsföljden av orden, men visst bör väl Dalarna i sin kulturplan använda det gängse sättet att skriva ut begreppet?

Vi välkomnar att kulturplanen har ett specifikt avsnitt om KKN. I avsnittet "Övergripande utvecklingsområden" (s. 7) listar regionen sex prioriterade områden för planperioden, bland annat att man vill stärka kulturella och kreativa näringar, vilket är positivt för många frilansande kulturskapare. Regionen konstaterar att KKN står för närmare åtta procent av sysselsättningen. Man konstaterar även att många professionella kulturskapare driver sin verksamhet via företag, ofta som enskilda firmor och mer än vart tionde företag i Sverige återfinns inom KKN-sektorn. Positivt är därför att läsa att Region Dalarnas kultur- och bildningsnämnd har låtit ta fram en strategi för KKN; "Forma Framtiden - Region Dalarnas Strategi för Kulturella och Kreativa Näringar i Dalarna 2022-2027". Den kommande nationella strategin som arbetas fram under 2022 har dessutom Region Dalarna tagit aktiv part. Bra att den strategins resultat kommer att beaktas i det regionala arbetet i Dalarna.

KLYS värdesätter att regionen lyfter fram kulturskaparna i KKN-avsnittet, men skulle gärna se att kulturplanen tog upp KKN mer övergripande kopplat till de olika konstområdena, och där lyfte kulturskapar- och konstnärliga perspektiv på KKN och hur KKN kopplas till utvecklingsinsatserna inom de olika områdena och för professionella kulturskapares villkor under planperioden.

Även om mer konkretion sannolikt kommer i årliga handlingsplaner vore det på sin plats i Dalarnas fleråriga kulturplan med redogörelser för KKN som kopplar utvecklingsmål till sakfrågor som exempelvis resurscentrum med datorpark, handledningsmöjligheter, replokaler och teknikpools.

KLYS vill också påminna om behovet av närmare samverkan mellan regional kultur- och näringspolitik samt mellan kulturförvaltning och näringspolitisk förvaltning på regional nivå, bl a för att se till att

⁹ Politik för konstnärers villkor, Skr. 2020/21:109

¹⁰ Från kris till kraft; SOU 2021:77; <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/2021/09/sou-202177/>

näringspolitiska stöd på regional nivå också når fram till egenföretagande kulturskapare, som tyvärr ofta faller utanför specifikt näringsinriktade stöd.

KLYS hoppas att Region Dalarna för att uppnå en god utveckling inom KKN drar fördel och använder sig av sitt regionala kulturskaparsamråd konkret i KKN-frågor, och att kulturskapare får tillfälle att mötas med näringspolitiska referensgrupper för brobyggande mellan konst och KKN-utveckling i regionen.

KLYS ingår som expert i den statliga utredning som tillsatts för att ta fram en nationell strategi för kulturella och kreativa näringar. KLYS har gjort ett skriftligt inspel till utredningen, som också som sagt har bäring på den regionala nivån.

Digitalisering

Liksom KKN är "Digital delaktighet" en av de särskilda prioriteringarna för planperioden. I remissversionen av kulturplanen följer inte vissa rubriker i innehållsförteckningen rubrikerna i texten – det är förvirrande och vi förutsätter att detta korrigeras till slutversionen.

Utöver vad som skrivs relativt kortfattat i avsnittet "Digital delaktighet" kan vi konstatera att Region Dalarna lyfter digitaliseringen i kulturlivet lite varstans i sin kulturplan, och jämfört med andra regioners kulturplaner förhållandevis mycket. Det är bra skrivet om digitala perspektiv på offentlig konst i avsnittet om bild och form, samt i avsnittet om litteratur. I övrigt nämns digitalisering i avsnitten om arkiv, folkbildning, hemslojd, bibliotek, musik, film och spelkultur. KLYS noterar att digitala perspektiv saknas i avsnitten om teater och dans – komplettera gärna i dessa avsnitt.

Förslagsvis kunde kulturplanen samlat i ett eget rubricerat avsnitt lyfta digitaliseringen kopplat till kulturskapares villkor och i relation till konstområdena, och hur kultur- och konstnärspolitiken ska hantera konstnärliga utvecklingsfrågor kring digitalisering rent konkret i regionen under planperioden. Hur en region avser att arbeta för att utveckla kopplingen mellan kulturskaparyrken och den digitala tekniken är en viktig fråga. KLYS vill påminna regionen om att titta på *Konstnärsnämndens rapport Digitaliseringens konsekvenser för konstnärers villkor*.¹¹

Finns det tankar kring ett övergripande kompetenscentrum för digital utveckling i Region Dalarna, eller interregionalt, för att kunna utnyttja den nya tekniken? Att t ex musikkonserter ska kunna sändas vidare till fler än de som har möjlighet att åka till konsertlokalen kräver både kunskap och utrustning som inte alla har. Kommer det att satsas så att teknisk utrustning kan tillhandahållas? I KLYS ögon är detta sakfrågor som med fördel kan samordnas interregionalt med närliggande regioner.

Upphovsrätt

KLYS ställer sig frågande till varför Region Dalarna i sin kulturplan helt utelämnar skrivningar om upphovsrättsliga frågor kring kulturskapares yrkesverksamheter och upphovspersoners villkor. Det är viktigt att planen kompletteras med skrivningar i saken, särskilt då digitalisering lyfts fram så frekvent i planen. KLYS efterlyser generellt i alla regionala kulturplaner ett tydligt konstaterande att upphovsrätten är en viktig faktor, och att upphovsrättsliga ersättningar aldrig är något man kan bortse från när det gäller kulturskapare och konstnärer. Vid digitalisering och digitalt tillgängliggörande av konst och kultur måste det alltid tas höjd för kostnader för upphovsrättsliga ersättningar till olika upphovsrättsinnehavare, däribland upphovspersoner och utövande konstnärer.

Relevanta regionala satsningar på digitaliseringens möjligheter bör även inkludera spridning av kunskap om upphovsrätten och när avtal måste skrivas och ersättning utgå. Regionen bör därför stödja intern

¹¹ https://www.konstnarsnamnden.se/om_konstnarsnamnden/publikationer/digitaliseringens_konsekvenser

och extern kompetensutveckling som belyser digitaliseringens och upphovsrättens möjligheter och utmaningar, även för upphovsrättsinnehavare i länet, och uppmuntra kommunerna att, beroende på användning, skriva avtal med upphovsrättsinnehavarna. Detta är särskilt viktigt om regionen avser att seriöst arbeta för att främja kulturskapares villkor.

KLYS kommentarer och förslag:

- Bra hur **villkor** gällande yrkesverksamma kulturskapare nämns på sid 15. Men vi saknar skrivningar om bl a kollektivavtal och upphovsrätt.
- Vi saknar skrivningar om **kartläggningar** av regionens kulturliv och professionella kulturskapare inom olika konstområden har gjorts. Bör nämnas i planen om andra kartläggningar redan gjorts inom vissa områden som underlag till kulturplanen.
- Saknar mer konkreta skrivningar om **kompetensutveckling för kulturskapare** inom fler konstområden. Samla gärna ämnet i ett eget avsnitt i planen.
- Det saknas skrivningar i planen om regionens hantering av **kulturskapares arbetsmiljö** och om regionen har åtgärder för att stävja **hat och hot** mot kulturskapare.
- Bra att **digitaliseringen** lyfts fram mycket i planen. Saknar dock koppling till kulturskaparnas villkor och till insatser inom konstområdena; hur kulturskaparnas yrken relaterar till regionala digitala satsningar i praktiken inom vart och ett av konstområdena.
- Vi saknar **upphovsrätten** i planen. Komplettera med skrivningar om regionens syn på och hantering av upphovsrätten för kulturskapare, även specifikt kopplat till digitalisering inom konstområdena.
- Sporadiska skrivningar om **konstnärliga residens** inom enbart några konstområden. Hur är planerna inom övriga områden? Samla gärna detta i ett konstområdesövergripande avsnitt.
- Bra med särskilt avsnitt om **KKN**. Bra att kulturskaparna lyfts fram här. Men utveckla gärna mer.

7 Synpunkter gällande de olika konstområdena

7.1 Scenkonst – Teater, dans och musik (s. 21-26)

KLYS och KLYS medlemsorganisationer **Fackförbundet Scen & Film** och **Sveriges Yrkesmusikerförbund (Symf)** har följande synpunkter gällande planens avsnitt om scenkonst och musik:

Korrigerig i texten: Första stycket på sidan 22 slutar i en ofullständig mening: "inom den moderna dansen och teatern ryms även gränsöverskridande".

Cirkus och opera saknas i några avsnitt

I avsnittet "Teater och dans" (s. 21-23) läser vi att teater och dans hör tillsammans med **cirkus, opera, musikal** och levande musik hemma under begreppet scenkonst. Här nämns alltså begreppet cirkus. I det allra första stycket i avsnittet "Verksamhetsområden" (s. 18) saknar vi dock **cirkus** i uppräknigen av verksamhetsområden.

Dalateatern

Institutionsteatern Dalateatern, som är en av Sveriges 21 länsteatrar, drivs i stiftelseform med Region Dalarna som ensam stiftare. Regionen mår om dansens förutsättningar och har omvandlat den danskonsulenttjänst som tidigare fanns i regionens förvaltning till en verksamhetsutvecklartjänst som

placerats hos Dalateatern. För att öka publikens kunskap och intresse för dans som konstform erbjuder Dalateatern även gästspel på hög nivå och residens, vilket vi ser som mycket positivt.

Vidare poängteras att endast fyra av länets femton kommuner kan erbjuda fullvärdiga A-scener med komplett scenteknik. Merparten av teaterns publika möten sker därför i bygdegårdar, Folkets Hus, skolor och andra samlingslokaler. Regionens avsikt är att i framtiden kunna erbjuda professionell scenkonst och dessutom kunna erbjuda mer utrymmeskrävande föreställningar över hela länet och därför ordna fram lokaler anpassade för modern scenkonst.

KOMMENTAR: *Vad betyder A-scener? Lägg in en förklaring av begreppet i texten.*

Verksamhetsbidrag inom scenkonsten

Som vi nämnt ovan konstateras det i avsnittet "Professionella kulturskapare" under rubriken "Utvecklingsmöjligheter" (sid 16) att Region Dalarna i nuläget inte har något särskilt verksamhetsstöd för det fria kulturlivet; t ex till frilansande skådespelare i fria teatergrupper eller dansare i danskompanier. Vi välkomnar att regionen därför har satt upp som ett mål att utreda möjligheten för fleråriga stöd till fria grupper. Vi vill verkligen trycka på vikten av sökbara verksamhetsbidrag för fria scenkonstutövare. Det finns fler yrkeskategorier inom teatergrupper och danskompanier utöver skådespelare och dansare, som även de berörs av att det finns sökbara bidrag. Och vi undrar: Varför inte genast införa flerårigt verksamhetsstöd?

I beskrivningen av infrastruktur för scenkonst saknar vi skrivningar om verkstäder, lokaler för tillverkning av dekor, kostym, mask, peruk m m.

KOMMENTAR: *Det är oklart i planen om hur stödordningarna inom scenkonst har sett ut hittills. Borde bakgrundsförklaras bättre i avsnittet om varför det ser ut som det gör och vad som är vad inom stöden.*

Stärkt infrastruktur inom scenkonsten

Bra att regionen tar upp scenkonstens infrastruktur och vad som görs/finns idag, men det blir oklart vad man vill göra konkret, det framstår som till intet förpliktigande: "För att i framtiden kunna erbjuda professionell scenkonst [...] behövs lokaler anpassade för modern scenkonst. En sådan investering skulle öka attraktiviteten för en bygd och ort." - *Skulle* är långt från ett konkret beslut eller handling.

Bra att riksteaterföreningarnas betydelse kommer fram. Bra att regionen påpekar att det "saknas teater- eller danskurser inom högre utbildning och på länets folkhögskolor" – Men vad avser regionen göra åt detta?

Under rubriken Utvecklingsmöjligheter avsnittet "Teater och dans" läser vi att regionen vill säkerställa tillgången till professionell scenkonst genom att medverka till nya lokaler för Dalateatern. Man vill stärka infrastrukturen för produktion och distribution av teater för barn och unga samt stärka infrastrukturen för dans som konstform.

KOMMENTAR: *Hur ska man stärka dansens infrastruktur?*

Bra med ambitionen att stärka infrastrukturen för produktionen av teater för barn och unga, men de fria grupperna nämns inte – varför? Visserligen handlar inte kulturplanen specifikt om de fria grupperna, men med sitt projekt-/verksamhetsstöd kan ju regionen ändå göra något för dem och just för barn och unga brukar de fria grupperna vara extra viktiga.

Musik och opera

I avsnittet "Musik" (s. 24-26) ser vi att regionen lyfter **opera** som konstform, vilket förvånar något, då opera benämndes som scenkonst i avsnittet "Teater och dans". Här tycks opera hamna inom kategorin konsert. Behovet av förutsättningar är ju dock desamma; tillverkningslokaler, bra replokaler, visningslokaler, distributionen dvs arrangörsleden; (Utöver sångare återfinns dansare och skådespelare inom opera, samt flera andra yrkeskategorier som organiseras inom fackförbundet Scen & Film) (Sid 25)

Exempel på aktörer i Dalarna som producerar opera: Konserthuset Vattnäs; Operaföreställningarna produceras i samarbete med produktionsbolaget Fal Parsi. Publiken har hittills kunnat njuta av flera kammaroperor, även världspremiär, och ett stort antal konserter av högsta klass. Verksamhetens fokus ligger fokus på nyskriven opera som behandlar aktuella samhällsfrågor. Dala-Floda Operafest startade som ett projekt att föra ut operan till folket – men inte bara till – utan även "bland, med och av folket". Sakta har Operafesten vuxit och flera olika scener och programpunkter har prövats och oftast förläggs handlingen i operaföreställningarna till ortens historia. 2012 bildades den ideella föreningen Dala-Floda Operafest.

KOMMENTAR: *Opera bör beskrivas under avsnittet "Teater och dans".*

Avsnittet Breddat deltagande (s. 10-12)

Här är det bra att den professionella scenkonsten nämns, och att det krävs ett fungerande arrangörsled och tillgängliga scener. Men det blir oklart vad det är regionen vill göra, och hur läget är nu. Finns det någon särskild lucka/brist som bör åtgärdas eller utvecklas? Finns det något som redan funkar särskilt bra och ska bibehållas?

Kollektivavtal samt löneindexuppräknings

KLYS, Symf och Fackförbundet Scen & Film saknar någon skrivning i planen som påtalar vikten av *kollektivavtal*. Jämför vad vi skriver mer utförligt i avsnitt 6 ovan. Vi vill i övrigt gällande hela området scenkonst och musik påminna regionen om den generella problematik som är synnerligen kännbar på scenkonstområdet – att kulturinstitutionerna långsiktigt har svårt att upprätthålla och utveckla verksamheten, eftersom uppräkningsindex av medel inte sker i samma takt som löne- och prisökningar.

Arrangörsleden

Det är positivt att arrangörsleden lyfts fram i planen och avses stärkas under planperioden. Generellt sett vill KLYS påminna om att alla regionala satsningar på att stärka arrangörsledet och nå ut i hela regionen inom scenkonsten och musiken är viktiga, men att det i en lokal kontext i gles- och landsbygd många gånger kan vara ideellt verksamma och amatörer som upprätthåller delar av (eller hela) infrastrukturen för scenkonsten, vid sidan av *Riksteatern* och enstaka kommunala satsningar. I detta avseende är det angeläget att regionen i sin kulturplan tydliggör gränsdragningar mellan vad som under planperioden är satsningar på professionell verksamhet och vad som är amatörverksamheter. Och hur offentliga resurser, både regionala, kommunala och nationella, samordnas och fördelas på bästa sätt för en långsiktighet i regionens professionella scenkonstutveckling, samt vilka avtalsenliga och skäliga ersättningsnivåer som gäller.

7.2 Bild och form (s. 26-29)

Konstnärernas Riksorganisation (KRO) är medlem i KLYS och företräder drygt 3400 professionella bildkonstnärer, konsthantverkare och formgivare i Sverige. Organisationen arbetar för konstnärlig frihet och goda villkor för bild- och formkonstnärer. Utöver vad KLYS och KRO gemensamt skriver nedan hänvisas till KROs separat inskickade remissyttrande, som mer ingående analyserar bild och formområdet i Region Dalarna.

Övergripande synpunkter på remissutgåvan

Vårt övergripande intryck av Dalarnas regionala kultur- och bildningsplan 2023-2026 är att den är väl förankrad i den verklighet som råder för bild- och formkonstnärer. Planen är lättläst och tydlig.

Avsnittet "Professionella Kulturskapare"

På sidan 15 i kulturplanen står det att "Region Dalarna ska agera förebild och inspirationskälla för andra i länet att ta vara på professionella kulturskapares kompetens i olika sammanhang och det är viktigt att då följa kulturskapares gängse arvodes- och ersättningsnivåer". En sådan formulering sätter frågan om konstnärernas arbets- och avtalsvillkor högt på agendan vilket är mycket glädjande.

På grund av bild- och formkonstnärernas, och andra konstnärsgруппers, låga inkomster tycker vi att det är mycket viktigt att stat, regioner och kommuner tydligt deklarerar att man skall sluta avtal enligt branschpraxis och de standardavtal som finns inom kultursektorn och agera förebildligt när det gäller arvodering, så att inte bild- och formkonstnärer och andra kulturutövare arbetar gratis åt regionen eller de verksamheter som regionen stöttar, något som är oacceptabelt.

För bild- och formkonstnärer är det en stor utmaning att de inte får betalt för den arbetstid de lägger ner före, under och efter utställningar. Ett viktigt steg är att tydligt prioritera sådana satsningar i regionens egen budget, vilket i sin tur skapar förutsättningar för Kulturrådet att skjuta till mer medel. Avtalet för medverkans- och utställningsersättning (MU-avtalet) reglerar ersättningar till bild- och formkonstnärer vid utställningsuppdrag. Avtalet är bindande för statliga aktörer men skall vara vägledande för alla utställningsarrangörer med offentlig finansiering och är i dag branschpraxis. Därför är det också av största vikt att det skrivs in strategiskt viktiga dokument, som kulturplanen, att MU-avtalet skall följas och det är glädjande att Dalarnas regionala kultur- och bildningsplan 2023-2026 tydligt uppger att regionen tillämpar gängse arvodes- och ersättningsnivåer, men också att man rekommenderar andra arrangörer i länet att följa till exempel MU-avtalet (s. 15).

Vi vill att regionen säkerställer att MU-avtalet alltid tillämpas för bild- och formkonstnärer som ställer ut i länet och att arrangörer och andra konst-, form- och designverksamheter som får regionalt stöd ges ekonomiska förutsättningar att kunna ge skäliga ersättningar vid utställningar, panelsamtal, föreläsningar samt andra uppdrag och projekt. En lösning, som Region Kronoberg anammat, kan vara att anslå medel till en MU-pott som öronmärks för skäliga arvoden till bild- och formkonstnärer som även ideella arrangörer kan ansöka om medel ur.

Professionell bild- och formverksamhet (s. 26-29)

Innehållet i avsnittet "Bild och form" är i sin helhet väl formulerat och behandlar många av de områden som vi finner angelägna att utveckla och lyfta. Vi noterar att Region Dalarna uppvisar en stor kunskap om förutsättningarna för bild- och formkonstnärernas verksamheter och vi ser att den uttrycker en vilja att bidra till att förbättra villkoren för bild och formkonstnärer såväl som att stärka infrastrukturen för konstnärlig produktion i länet. Det tycker vi är utmärkt.

Däremot anser vi att regionen flera gånger tolkar bild- och form alltför brett och med en terminologi som snarare stämmer bättre in på politikområdet *gestaltad livsmiljö*. Att påstå i den inledande meningen i avsnittet Bild- och form på sidan 26 att området inbegriper arkitektur anser vi är missvisande. När det gäller den fortsatta beskrivningen av infrastruktur, arenor, platsutveckling etc. på sidorna 27-28 är dock kulturplanen tydligt, och helt riktigt, inriktad mot bild- och form.

Under rubriken "Utvecklingsmöjligheter" är det glädjande att konstatera att regionen har en tydlig ambition att utveckla stärka förutsättningarna för visning och produktion (s. 29). Dessa insatser rör frågor som berör många av våra medlemmar och som i allra högsta grad påverkar konstens ekosystem i regionen. Vi uppmuntrar också regionen att utveckla de stödformer för form och design som omnämns. Däremot noterar vi återigen att frågan om gestaltad livsmiljö och arkitektur, som får stort utrymme här, borde flyttas till ett annat avsnitt i kulturplanen än det som rör bild- och form.

Jämfört med nuvarande kulturplan så har formuleringarna i de sammanfattande "Region Dalarna vill" blivit både fler och mer stringenta. Det tror vi är av godo för genomförandet av planen. Vi anser att Region Dalarna bör ta fram en handlingsplan för bild- och formkonsten i dialog med det regionala konstlivet. Det skulle vara en möjlighet att flytta fram positionerna i fråga om bland annat MU-avtal och enprocentsregeln. En sådan handlingsplan kan beskriva hur konkreta satsningar som stödjer konstens ekosystem i region Dalarna kan genomföras, såsom produktionsstöd, stöd till produktionsplatser och fortbildningsmöjligheter.

Utställningsmöjligheter

I kulturplanen konstateras på sidorna 27-28 att infrastrukturen för bild- och formområdet är svag i Dalarna och att det krävs visningsplatser som konsthallar och gallerier för att medborgarna skall kunna ta del av samtidskonst. Vi tycker det är utmärkt att Region Dalarna prioriterar att stärka förutsättningarna för visning och produktion för konstområdet.

Med Avesta Art finns redan i dag ett större, återkommande, konstevenemang med regionalt uppdrag, vilket är utmärkt. Däremot saknas ett permanent utställningsrum eller konsthall för samtidskonst med ett regionalt uppdrag. Vi föreslår att Dalarnas museum, som redan har lämpliga lokaler för permanent utställningsverksamhet av samtidskonst, ges ett sådant uppdrag. En utökad utställningsverksamhet kan skapa förutsättningar för ökade statliga stöd. Det skulle också möjliggöra för fler yrkesverksamma konstnärer att etablera sig i länet, både i stad och på landsbygden, något som skapar positiva bieffekter även på övriga näringar.

Den offentliga konsten

I kulturplanen står på sidan 15 att Region Dalarna efterlever enprocentsregeln när det byggs i regionen. Det är utmärkt.

Den offentliga konsten är ett av de mest demokratiska konstnärliga uttryck vi har och innebär en unik möjlighet att upphandla konst av hög kvalitet som görs tillgänglig för invånarna. Därför bör regionen i dialog med kommunerna erbjuda verktyg som säkerställer att kulturen och konsten finns med i samhällsplaneringen och bebyggelseutvecklingen i hela regionen. I en region med många små kommuner, som Dalarna, blir det arbetet extra viktigt. En liten kommun kan ha svårt att upprätthålla kompetens på området sett över tid och regionen kan därmed behöva stå för stabilitet och ha en kompetens- och kunskapsförsörjande roll.

Med flera stora byggprojekt på gång i regionen borde regionen överväga möjligheten att inom dessa avsätta en del av de medel som genereras av enprocentsregeln till en pott för att finansiera offentlig konst i delar av regionen där det inte byggs lika mycket.

Infrastruktur för konstnärlig visning och produktion

I avsnittet Bild och form så uttrycks en vilja att utveckla infrastrukturen för bild och formområdet. Det tycker vi är utmärkt och vill lyfta följande förslag och synpunkter.

Resurscentrum för bild och form

Region Dalarna skulle kunna vidareutveckla det arbete som redan görs inom Bild och form Dalarna genom att utreda möjligheten att skapa ett resurscentrum för bild- och form, med uppdrag att stärka det professionella konstlivet i regionen, till exempel genom att skapa och förmedla uppdrag och utställningsmöjligheter, utveckla nya projekt och verksamheter och att arrangera utbildningar för bild- och formkonstnärer.

Resurscentrum för bild och form är en modell för att stötta de professionella konstnärerna som har tillämpats framgångsrikt i såväl Blekinge (Konst i Blekinge), i Norrbotten (Resurscentrum för Konst i Norrbotten) och i Halland (Konst i Halland). Även i Region Västmanland pågår ett arbete med att inrätta ett resurscentrum för bild och form vars verksamhet startar hösten 2022.

Ateljéer och andra produktionsplatser

”Tillgång till ändamålsenliga produktionsplatser, arbetslokaler och verktyg samt kollegialt utbyte utgör viktiga förutsättningar för yrkesmässig produktion” konstaterar Dalarnas regionala kultur- och bildningsplan på sidan 27. Vi håller med! Ett levande konstliv i en region kräver inte bara platser att visa konst på utan också att det finns adekvata produktionslokaler, som ateljéer och kollektivverkstäder till hyror som professionella bild- och formkonstnärer med låga inkomster har råd med. Därför är det glädjande att regionen bidrar till försörjningen av ateljéer till regionens konstnärer med Nisserska huset och även subventionerar hyran. Det är en viktig insats för att bild- och formkonstnärer skall kunna vara verksamma i regionen.

Vi rekommenderar regionen att också inrätta ateljéstöd för bild- och formkonstnärer som inte hyr in sig i Nisserska huset. Ett sådant stöd finns redan i vissa kommuner, som Stockholms stad, Uppsala och Värmdö. Vi vill också se att ateljéer och andra konstnärliga produktionsplatser får en naturlig plats i stads- och samhällsplaneringen.

7.3 Fotografi

KLYS är medvetet om att *fotografi* formellt sett inte är ett eget verksamhetsområde inom kultursamverkansmodellen, men vår medlemsorganisation **Svenska Fotografers Förbund** (SFF) vill till Region Dalarnas kulturförvaltning förmedla följande synpunkter på kulturplaneremissen:

I kulturplanen nämns fotografi som en del av enskilda arkiv. Fotografin som konst och kulturyttring finns dock i kulturplanen i ett kulturhistoriskt och musealt berättande perspektiv. Ingenstans i sin kulturplan lyfter Region Dalarna tydligt fotografi i ett nutida och skapande perspektiv. Vad gäller det regionala bild och form-verksamhetens uppdrag vill SFF understryka fotografin som en viktig del av bild- och formområdet med sina unika förutsättningar, möjligheter och behov. Det kan inte enbart ses som ett område under konst, form, arkitektur och design som övriga nämnda konstnärliga uttryck lättare kan göra. SFF uppmuntrar Region Dalarna att ta in en yrkesfotograf i något av de dialogföra som regionen har med det professionella kulturlivet. Det skulle vara ett lämpligt första steg för att öka kunskapen om fotografi och förståelsen för behoven bland fotografer inom Region Dalarnas professionella kulturliv.

Vi är glada att läsa att Region Dalarna arbetar i överensstämmelse med MU-avtalet, STIM och Författarförbundets prislista. Här vill vi uppmärksamma att MU-avtalet är tecknat mellan Kulturrådet

och tre organisationer: KRO, Svenska Tecknare och oss på SFF och gäller därmed även fotografer. Samt att även SFF har rekommendationer kring arvorden och prissättning att tillgå för regionens aktörer vid beställning och inköp av fotografi. Offentliga aktörer är stora bildköpare och får inte falla när det kommer till att betala för sitt nyttjande av fotografiska bilder och verk, vilket vi tyvärr allt för ofta blir varse om sker vid beställningar och upphandlingar av fotografiska tjänster. Yrkesverksamma inom kultursektorn måste ha goda arbetsvillkor och uppdragsgivare respektera upphovsrätten och ge ekonomisk ersättning för deras arbete (jfr vad vi skriver i avsnitt 6).

Vi ser Region Dalarnas satsningar på kulturella och kreativa näringar – med fokus på att öka kunskap om och stimulera företagande inom KKN – som mycket viktiga. I utformningen av insatser inom detta område uppmuntrar vi starkt till ett nära samråd med regionens professionella, inkluderat yrkesfotografer. Fotografer är en grupp som tyvärr ofta lätt faller mellan olika ansvar och insatser även inom KKN, något vi befärar riskerar ske här när vi läser kulturplanen och ett flertal andra områden nämns, men inte fotografi. Vi vill uppmärksamma regionen på att fotografer – ihop med designers, musiker och filmare – är i mångt och mycket gig-ekonomins skapare. Men i takt med gig-ekonomins utveckling växer en arbetsmarknad med sämre villkor fram. Möjligheterna måste bli större att leva och växa utifrån sitt kreativa yrke. Ett annat fokusområde för Region Dalarna är digitalisering och digital delaktighet. Fotografi är ett fantastiskt medium i den digitala utvecklingen. Men värt att notera är att digitaliseringen skapar en mängd nya möjligheter inom kulturlivet men har inte i någon större utsträckning främjat fotografers (eller andra kulturskapares/ upphovspersoners) möjligheter att få skäligt betalt, snarare tvärt om.

Andra saker som skulle skapa bättre förutsättningar för fotografer verkandes i Region Dalarna är fler utställningsplatser för fotografi, samtal kring fotografi, liksom mörkrum på KKV-verkstäder och studios att hyra för rimlig kostnad.

7.4 Film och rörlig bild (s. 29-31)

KLYS och medlemsorganisationerna **Oberoende Filmares Förbund (OFF)** och **Fackförbundet Scen & Film** har följande synpunkter på avsnittet om film i Dalarnas kulturplan:

Det finns väletablerade aktörer inom området **Film och rörlig bild** i Dalarna; Sveriges Television med SVT Dalarnas regionala nyheter, SVT Teckenspråks programproduktion för döva samt en del postproduktion av SVT:s övriga utbud. Ett hundratal bolag registrerade för filmproduktion och postproduktion, varav merparten är egenföretagare. Även infrastrukturen verkar vara välutvecklad med många visnings- och mötesplatser som biografer och filmfestivaler. På utbildningssidan finns mycket att ta del av, både på Högskole- och Gymnasienivå. Man värnar även om film som kulturhistoria. I Säter finns ett unikt film- och biografmuseum och i Grängesberg finns ett statligt filmvårdsarkiv som tar emot ickefiktiv film från föreningar, företag och privatpersoner. Film i Dalarna AB, som är ett bolag helägt av Region Dalarna, har ett brett uppdrag som inkluderar att verka för ett levande filmnät, främja barn och ungas möjlighet att uppleva och skapa med rörliga bilder, samt utveckla barn och ungas kritiska tänkande genom ökad medie- och filmkunnighet.

Vi saknar i planen skrivningar om verkstäder/lokaler för tillverkning. Regionen tar dock upp att ungefär en femtedel av en långfilmsbudget går till andra kulturella och kreativa näringar per genomsnittsproduktion. Regionala filmproduktioner ger därmed anställningsmöjlighet till en stor bredd av lokala kreatörer och hantverkare. (Men en dekormålare kan ju vara projektanställd av en frigrupp, inte nödvändigtvis vara egenföretagare.)

Om regionen nu vill stärka återväxten av filmskapare i länet bör det kanske poängteras i planen att filmproduktion även inkluderar goda förutsättningar och infrastruktur för scenografer, dekormålade, kostymer, dvs. inte bara inspelningsplatser utan verkstäder, ateljéer samt förvaringsutrymmen.

Likt många andra regioner saknas det i Dalarna en fysisk mötesplats för film, dit man kan komma och redigera sin film, och träffa andra likasinnade. Vi skulle även vilja se ett regionalt organiserat mentorssystem, där regionens professionella filmare kan handleda ännu ej etablerade filmare. Filmare i Dalarna fortsätter vara verksamma främst i Stockholm. Kan kulturplanen sätta upp mål för att underlätta för Dalarnas filmbransch att verka på hemmaplan?

Vi anser att det är viktigt att regionen förstår sambandet mellan det filmkulturella området och den professionella produktionsmiljön. Exempelvis är möjligheterna för barn och ungas filmskapande en grogrund för professionellt filmskapande, men en aktiv professionell bransch är likaledes viktig som inspirationskälla för barn och unga. I kulturplanen sägs följande: "Närvaron av stora produktioner i regionen har stor betydelse för och skapar synergier mellan barn och unga-området, talangutveckling, filmarbetare och visningsområdet". Detta stämmer enbart om man själv skapar dessa synergier. Det är inget som sker av sig självt. Det vore därför bra om kulturplanen tydligare lyfte dessa samband och hade mer fokus även på utveckling av den yrkesmässiga produktionsmiljön.

De professionella filmarna har produktionsmedel men fortfarande mycket begränsade. Kan man i kulturplanen lyfta en vision om att studera de andra filmregionernas stödsystem och se hur man kan stärka Dalarna som filmregion?

Vi önskar en mer transparent och tydlig rekryteringsprocess för de personer som beslutar om finansiering till filmproduktioner regionalt. Vi anser att det är viktigt att ansvarsposterna inte är så starkt knutna till en individ på obestämd tid som de är idag. Ett sätt vore att föra in en tidsbegränsning på varje post.

Vi tycker generellt att kulturplanen saknar starkare och mer riktade målsättningar gällande utvecklingen inom filmområdet och hur de yrkesverksamma som bor i regionen ska stöttas i stället för att bara fokusera på stora produktioner utifrån.

Kommentarer till citat i avsnittet "Utvecklingsmöjligheter" (s. 30-31):

"Driva utvecklingsfrågor inom filmområdet för barn och unga samt stärka arbetet med media- och filmkunnigheten i Dalarna" – detta är bra men vi ser en slagsida åt det pedagogiska. Var är konsten?

"Fortsätta utvecklingen av Dalarna som en attraktiv produktion- och inspelningsplats" samt "inlett en satsning för att göra Dalarna till en attraktiv region för större film och tv-produktioner" – Bra, men skriv gärna mer i planen om HUR regionen tänker kring sina ambitioner här.

Spelkultur är digital och analog. Produktionen av digitala spel inkluderar många av de yrkesgrupper som organiseras inom fackförbundet Scen & Film. Det är därför positivt för våra medlemmar att Region Dalarna vill stärka spelkulturen och under planperioden pröva spelkultur som ett eget verksamhetsområde. Vi noterar att fokus i planen inte ligger på produktion, utan mer på mötesplatser och konsumtion, men Tensionhuset i Falun har sedan 20 år utexaminerat över 500 elever inom spelgrafik, spelprogrammering och speldesign. Detta ger möjligheter att de stannar kvar i Dalarna efter avslutad utbildning och startar kulturella och kreativa näringar som producerar digitala spel.

8 Sammanfattning

KLYS välkomnar att Region Dalarna presenterar en tydligt skriven och till stora delar ambitiös kultur- och bildningsplan för perioden 2023-2026. Bra att regionen ger relativt stort utrymme i planen för utförliga beskrivningar av utvecklingsarbetet inom de olika konstområdena. Dock kunde planen säga mer om *hur* det är tänkt att nå fram till de mål och prioriteringar som nämns. Positivt att de avsnittssammanfattande "Region Dalarna vill" har blivit både fler och mer stringenta, vilket underlättar genomförandet av planen.

Vi välkomnar att regionen lyfter fram och följer rekommendationer från KLYS, och sedan några år har ett samråd för kulturskapare i det fria kulturlivet med representanter från de fyra konstområdena ord, ton, bild/form och scen/film. Vi hoppas att samrådet kan följa upp vad regionen gör av sina konstnärspolitiska ambitioner under kommande planperiod enligt vad som hävdas kulturplanen.

Regionen sätter förtjänstfullt ljuset på professionella kulturskapare i denna kulturplan, också kopplat till *kulturella och kreativa näringar*. Dessutom är en uttalad avsikt att stärka *konstnärlig frihet*. Detta är viktigt men allt för abstrakt korthugget i planen. Vi saknar något övergripande om hur detta är tänkt att göras i praktiken.

Anmärkningsvärt är att planen saknar några konstnärspolitiskt viktiga begrepp och ämnen, bl a hur regionen ser på *kulturens egenvärde* jämte instrumentella perspektiv på kultur, samt på upphovsrätten för kulturskapare. Det är demokratiskt betydelsefullt att regionen i planen understryker vikten av *principen om armlängds avstånd*, men nog kunde denna centrala princip getts mer utrymme.

KLYS vill slutligen tacka Region Dalarnas kulturförvaltning för att vi gavs tillfälle att inkomma med dessa synpunkter på remissversionen av regionens kulturplan 2023-2026. Vi ser fram emot fortsatta samtal om kultur- och konstnärspolitiska frågor, både med kulturförvaltningens tjänstepersoner och regionala politiker.

För KLYS,
Carl Liungman
Regionalpolitisk strateg

KLYS – EN SAMLAD RÖST FÖR SVERIGES KULTURSKAPARE

Sveriges Författarförbund, Dramatikerförbundet, Svenska Journalistförbundet, Läromedelsförfattarna, Konstnärernas Riksorganisation, Svenska Tecknare, Svenska Fotografers Förbund, Föreningen Svenska Tonsättare, SKAP, Federationen Svenska Musiker, Fackförbundet Scen & Film, Sveriges Scenkonstregissörer, Oberoende Filmarnas Förbund, Unionen- fackklubben vid SR, SVT och UR